

Proiecte de arhitectură și urbanism la Arhivele Statului de la Mănăstirea Mihai Vodă

Oana Marinache

Keywords: *National Archives; Mihai Vodă Monastery; Architect Giulio Magni; Architect Cristofi Cerchez*

Urmărind proiectele de arhitectură de la Arhivele Statului ne înscriem într-un parcurs amplu, ce durează mai bine de un secol. Parcurgem astfel etapele principale din punct de vedere stilistic prin care a trecut istoria arhitecturii românești: dacă în prima jumătate a secolului al XIX-lea domnitorii români apelează la serviciile unor arhitecți și ingineri austrieci și germani, după 1860 se remarcă și primii constructori români și, treptat, tinerii încep să se dedice studiului arhitecturii în străinătate¹.

În cazul concret al sediului Arhivelor Statului, primele proiecte, rămase nerealizate², datează din perioada 1832-1862 și sunt semnate de ing. Vladimir Blaremburg (1811-1846), arh. Xavier Villacrosse (?-1855) și arh. Carl Benesch/Carol Beniș (1822-1896)³. Nu putem să nu punem în directă legătură planul semnat de acesta din urmă în 1862 și ampla construcție neoclasică a Palatului Academiei (Universitatea) de arh. Alexandru Orăscu (1857-1869).

Un prim nume românesc, cel al meșterului Dobre Nicolau, se întâlnește în cazul reparațiilor de la casele lui Ioan Bălăceanu din Calea Șerban Vodă, acolo unde se aflau depozitate fondurile arhivistice între 1862 și 1866⁴.

Mutarea Arhivelor Statului în 1866 în complexul mănăstirii Mihai Vodă a fost mereu considerată ca o soluție temporară. Biserica⁵ a fost construită de Mihai, banul Craiovei, între 1589 și 1591, iar complexul era compus și din rămășițele caselor domnești din secolele al XVII-lea-al XIX-lea⁶ și din dependențe mănăstirești.

¹ Prezentarea își propune să puncteze două contribuții majore la istoria Arhivelor Statului legate și de evenimentele din anul 2012, anul arh. Ion Mincu și sărbătorirea a 140 de ani de la nașterea arh. Cristofi Cerchez.

² Între 1832 și 1851 fondurile arhivistice se împart între Mitropolie, Mănăstirea Antim, Mihai Vodă, Cotroceni, Zlătari, Radu Vodă.

³ Proiectul palatului Arhivelor Statului și Institutului de Paleografie întocmit de Grigore Bengescu se concretizează într-un plan semnat de arh. Carol Benesch/Beniș în 1862.

⁴ ANIC, fond DGAS, ds. 9/1862.

⁵ *Ibidem*, ds. 4/1910, unde se afirmă că de fapt aceasta este biserica Sf. Nicolae clădită de Gheorma postelnicul și de soția sa, Caplea, în timpul domniei lui Petru Șchiopul (1559-1568). A fost redenumită Mihai Vodă, cea mai veche atestare documentară fiind din 1591.

⁶ Ulterior, în 1599, Mihai va avea reședința domnească aici. Începând cu 1738-1741 devine reședință de vară și va fi locuită până în jur de 1825.

Totuși, doar pivnițele vestice, partea inferioară a clopotniței, latura nordică și parțial cea sudică mai prezentau elemente autentice din epoca lui Mihai Viteazul.

Locul ales avea o însemnătate istorică majoră pentru oraș, dar condițiile de păstrare a fondurilor arhivistice erau inadecvate din cauza stării de ruinare avansată a clădirilor. În acest sens, în 1864-1865 se fac reparații de către arh. Gaetano Burelli și C. Benesch/Beniș pentru a pregăti spațiile.

Conducerea Arhivelor și Primăria au încercat în perioada următoare să găsească soluții pentru sistematizarea complexului mănăstiresc, a dealului și a zonei. În 1869 antreprenori ai lucrărilor de reparații au fost Pascu Rosenfeld și Ițic Boghen. Un moment foarte important atât pentru destinul palatului, cât și pentru istoria arhitecturii românești are loc în 1882, când se instituie o comisie din care fac parte arh. G. Muntureanu și arh. A.Săvulescu. Una dintre prevederile din procesul verbal⁷ se referă la "stilul bizantin propriu țării noastre" în care ar fi trebuit să fie construit edificiul. La acea dată, cu câțiva ani înainte ca arh. Ion Mincu (1852-1912) să realizeze refacerea casei Lahovary (între 1884 și 1886) și să deschidă calea spre un nou stil în arhitectura noastră, arhitecții și erudiții români erau preocupați de definirea unui stil potrivit tradiției noastre.

În 1885-1886 se propune lărgirea spre str. Izvor, desfundarea str. Sapienței și sistematizarea zonei edificiului. În 1894, la inițiativa lui B. P. Hașdeu și a lui Gr. N. Manu, se prevede o nouă construcție a Palatului Arhivelor Statului (trei aripi pentru depozite și birouri), proiectul ales fiind cel semnat de arh. Giulio Magni (1859-1930)⁸. Din comisie au făcut parte și arh. I. Mincu, prietenul său, arh. L. Blanc (1860-1903) și arh. G. Sterian (1860-1936). Proiectul prevedea un complex de depozite format din trei aripi în formă de U, închis de un palat cu două etaje. Viziunea acestuia poate fi încadrată în stilul eclectic cu elemente romantice (turnuri, creneluri), dar punctată și de elemente de decorație italiană (statui, coloane, arce). Merită amintită decorația ceramică ce poate că a fost influențată de arh. Ion Mincu⁹.

Ținând cont de faptul că în 1894 se proiectase și extinderea bulevardului Schitu Măgureanu de la str. Popa Tatu până la Dealul Spirei, au existat mai multe propuneri pentru amplasarea fațadei principale a edificiului: spre exemplu, arhitectul Ion Mincu opta pentru deschiderea perspectivei spre Splaiul Dâmboviței¹⁰, prin exproprieri pe această stradă și str. Izvor, pentru a pune în valoare noile construcții proiectate de arh. Magni. Alte propuneri vizau exproprieri de jur împrejurul dealului, dar acestea ar fi dus la un proiect foarte costisitor¹¹.

Cu toate că în 1896 se semnează contractul cu arh. G. Magni, construcția unui nou Palat al Arhivelor rămâne nerealizată din cauza problemelor financiare și a

⁷ Aurelian Sacerdoțeanu, *Proiecte pentru Palatul Arhivelor Statului. Contribuție la istoria arhitecturii noastre în sec. XIX*, București 1940, p. 6.

⁸ AN DMB, fond *PMB. Tehnic*, ds. 28/1894 nu conține planurile arh. Magni; acestea sunt publicate în A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 24-31.

⁹ Arh. G. Magni este unul dintre puținii ce folosesc decorația ceramică colorată și smălțuită introdusă anterior de Mincu.

¹⁰ AN DMB, fond *PMB. Tehnic*, ds. 28/1894; părerea lui Mincu era contrară tuturor celor din comisie.

¹¹ Un proprietar cunoscut care urma să fie afectat era sculptorul Oscar Spaethe (1875-1944).

opoziției Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, de care aparținea instituția. Starea de ruină a complexului Mihai Vodă se agravează și se impun lucrări de restaurare permanente, dar din lipsă de fonduri acestea sunt realizate fragmentar, de fiecare dată sub supravegherea altui arhitect, numit anual de Ministerul Cultelor. Directorul Arhivelor făcea mereu solicitări, rămase neonorate, de realizare a unui proiect coerent și de prezentare a unor planuri după care să se lucreze.

Știm că lucrările de restaurare au început în 1900¹², între 1902 și 1904¹³ dirigințe fiind arhitectul Constantin Băicoianu (1859–1929), iar lucrările efective s-au datorat antreprenorilor Ștefan Catzian și Ion Nicolau.

Aripă proiectată de arh. Băicoianu în 1903
(ANDMB, fond *PMB.Tehnic*, ds. 203/1903)

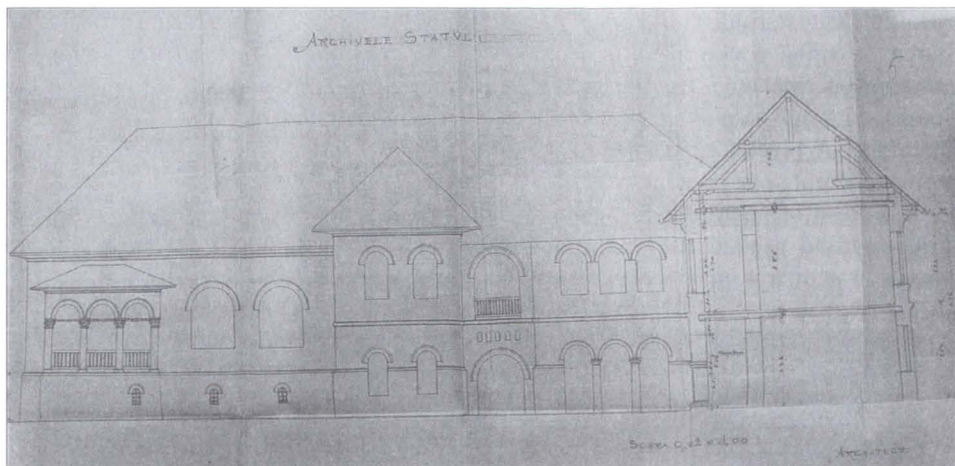
Din 1905¹⁴ datează planul unei aripi proiectate de echipa coordonată de arhitectul Nicolae Gabrielescu (1854–1926), dar nici acesta nu este foarte detaliat. Această construcție în restaurare se afla pe latura dinspre bulevardul Schitu Măgureanu. Judecând după fațada propusă, sursa de inspirație este cea a complexelor mănăstirești, în spiritul stilului național inițiat de Mincu și care se va impune în spațiul public după Expoziția din 1906. Coroborând cu informații din alte documente de arhivă¹⁵, în 1905 s-a mai restaurat o aripă dinspre Stradela Pasajul Arhivelor.

¹² ANIC, fond *DGAS*, ds. 2/1900.

¹³ *Ibidem*, ds. 2/1902 și 2/1904; AN DMB, fond *PMB. Tehnic*, ds. 203/1903.

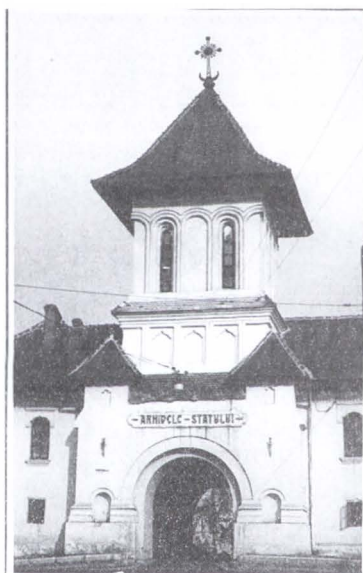
¹⁴ AN DMB, fond *PMB. Tehnic*, ds. 153 din 1905, planurile nu sunt semnate. Potrivit ANIC, fond *DGAS*, ds. 2/1906, Dimitrie Onciul solicita, fără succes, ca arh. Gabrielescu, dirigințe de lucrări, să realizeze planurile și să întocmească devizul. Ceea ce reiese din corespondența directorului Onciul cu ministerul este că arhitectul părăsise șantierul, lucrările rămânând nefinalizate. Către sfârșitul anului, de la minister este trimis arh. J. A. Paxino, care face recepția lucrărilor executate de antreprenorul Șt. Catzian.

¹⁵ ANIC, fond *DGAS*, ds. 2/1905.

Proiectul coordonat de arh. N. Gabrielescu
(ANDMB, fond *PMB. Tehnic*, ds. 153/1905)

În 1907¹⁶ se dă rămă trapeza pentru a face loc ulterior unei noi construcții pe latura sudică și abia atunci se continuă lucrările rămase nefinalizate din 1905. În 1908¹⁷, lucrările arh. Alex. Popovici (pe care îl vom regăsi și în 1910) și ale antreprenorului Ștefan Catzian nu progresează conform planului din cauza lipsei fondurilor.

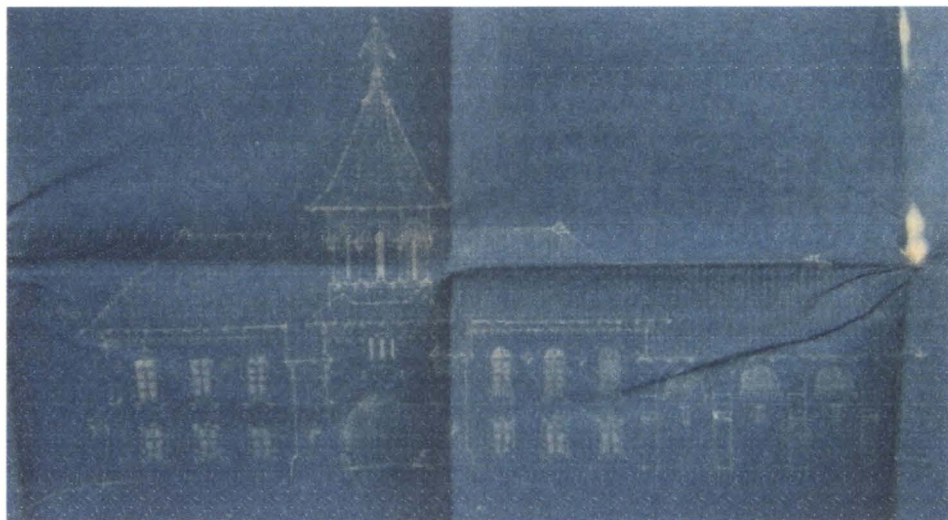
Sursa: Poarta-turn și aripile laterale Valeria
(Colecția dr. Simona Condurățeanu, nepoata arh. Cerchez)

¹⁶ *Ibidem*, ds. 2/1907.

¹⁷ *Ibidem*, ds. 4/1910.

În primăvara anului 1909¹⁸, cu supervizarea lucrărilor este însărcinat arh. Cristofi Cerchez, acestuia dându-i-se termen ca la 1 martie să prezinte planurile. Directorul Dimitrie Onciul se arată nemulțumit: “De la începutul primăverii, mereu tot am pus în vedere și dlui arhitect însărcinat cu supravegherea lucrărilor Cerchez și antreprenorului ca să grăbească lucrările, dar toate insistențele mele au rămas zadarnice.”¹⁹ În iulie, ministerul hotăra că nu are fondurile necesare lucrărilor propuse de arh. Cerchez, dar totuși, în 20 noiembrie 1909 are loc recepția provizorie a lucrărilor.

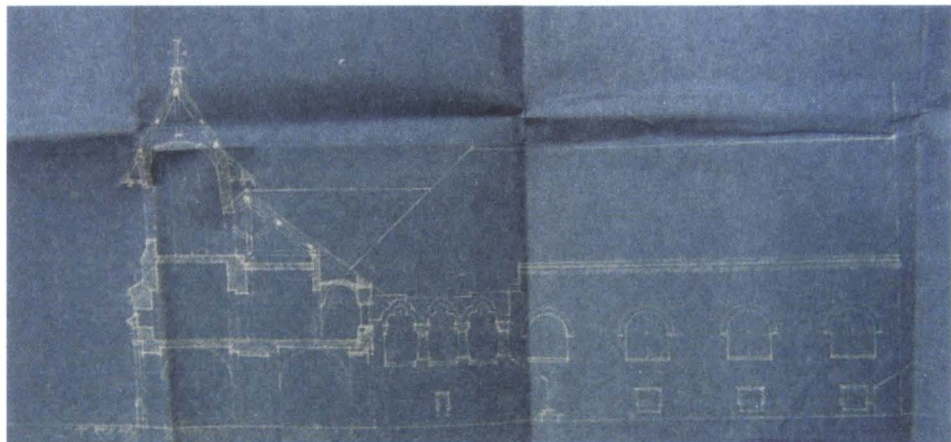
În planurile de arhivă se pot observa deschideri ale ferestrelor mai mari decât cele realizate și motive romboidale pe fațadă la nivelul etajului, la care s-a renunțat, cel mai probabil.

Fațada aripii proiectată de arh. Cristofi Cerchez în 1909
(ANDMB, fond *PMB.Tehnic*, ds. 135/1908)

¹⁸ AN DMB, fond *PMB.Tehnic*, ds. 135/1908.

¹⁹ ANIC, fond *DGAS*, ds. 2/1909, f. 57.

Secțiune prin aripa concepută de arh. Cerchez
(ANDMB, fond *PMB.Tehnic*, ds. 135/1908)

Ca de altfel și în cazul altor șantiere, familia Cerchez a locuit chiar vis-a-vis de clădire, într-o casă pe strada Arhivelor, la nr. 1. Datorită unor fotografii de familie, putem să reconstituim fațada aripii realizate de arh. Cerchez și care se evidențiază printr-un turn masiv. Zidurile exterioare au ferestre relativ mici, creându-se astfel impresia de soliditate și accentul fiind pus pe intrare. Aceasta este tratată sub forma unui corp în rezalit cu două turnuri și o deschidere în arc în plin cintru. Elementele de decorație erau: "Ocnite, brăuri, arcuri la ferestre, cornișe dințate sub streșina de lemn, contraforți, elemente aflate la bisericile noastre vechi, cercetate de arhitect."²⁰

Suprafața construită a fost de 471 m. p., iar planurile sunt date în 29 martie 1909. Construcția avea forma de L, fiind compusă din subsol-parter și etaj. La parter se aflau remizele, camerele pentru pompier și sergent și spațiile de arhivare și mai multe scări interioare. La etaj se aflau registratura, cancelarii, o mare sală de studiu, vestiar și alte încăperi nenumite. Apelăm și la amintirile de familie pentru a afla că: "De pe o parte și alta se află birouri de arhivă distribuite la parter și la singurul etaj al construcției."²¹ În planuri remarcăm și colonada cu arcuri trilobate de la interior.

²⁰ Nicu Georgescu & Cristina Cerchez Colbazi, *Cristofi Cerchez*, în *Mari arhitecți*, București 1971, p. 81.

²¹ *Ibidem*.

Sursa: *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1914, p. 35

Plan București 1911

Între 1910 și 1912²² arhitect-șef din partea ministerului a fost arh. Paul Smărăndescu (1881-1945), deși arh. Petre Antonescu (1891-1957) este cel însărcinat cu elaborarea planurilor. În 1911 aflăm numele unor antreprenori, ing. N. I. Brătescu și Puklicky. În 1913-1914²³, lucrările sunt conduse efectiv de arh. Petre Antonescu și îl regăsim și după primul război mondial, fiind arhitectul care s-a implicat cel mai mult în lucrările Arhivelor Statului. În 1915²⁴ am găsit documente semnate de arh.

²² ANIC, fond DGAS, ds. 4/1910 și 2/1912.

²³ *Ibidem*, ds. 2/1913.

²⁴ *Ibidem*, ds. 2/1915.

M. Ioanid sub avizul lui Petre Antonescu, antreprenorii fiind din nou N. I. Brătescu și Puklicky, precum și Zico Zanini. În 1921 sunt solicitați antreprenorii arh. Toma Dobrescu și N. I. Nicolau.

Începând cu 1912 se acordă atenție și unei grădini de 500 m. p. din fața edificiului, dinspre Schitu Măgureanu, realizându-se plantarea unor flori și arbuști și desfundarea pavajului, lucrări întreprinse de floristul Petre Popescu²⁵.

Între 1911 și 1914 se întreprind lucrări și la un muzeu al arhivelor, care a fost finalizat în 1924 și inaugurat la 1 mai 1925. Aripile laterale realizate în acești ani aveau o structură de rezistență cu pereți portanți din zidărie de cărămidă și planșee metalice, către finalul lucrărilor utilizându-se și betonul armat. Aripa dinspre Dâmbovița era întărită cu contraforți, tot din cărămidă.

Proiectul de sistematizare pentru degajarea Arhivelor Statului din 1911
(Sursa: ANR, fondul *Planuri, jud. Ilfov*, nr. 399)

În 1927 se inaugurează busturile în bronz ale lui B. P. Hașdeu și D. Onciul, realizate de sculptorul Mihai Onofrei (1896-1980).

Între 1928 și 1935 are loc restaurarea bisericii Mihai Vodă de către arhitectul Emil Costescu de la Comisia Monumentelor Istorice²⁶. Între 1940 și 1943, Ministerul Apărării Naționale construiește la est casa parohială și reamenajează spațiul curții

²⁵ *Ibidem*, ds. 2/1912.

²⁶ Emanoil Costescu, *Restaurarea bisericii Mihai Vodă din București*, "Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice" 36 (1943), p. 49-74.

interioare. Cu ocazia săpăturilor arheologice din campaniile 1953-1954 și 1955-1956 se descoperă vatra geto-dacă pe dealul Mihai Vodă²⁷.

Începând cu 1960, activitatea Arhivelor Statului s-a desfășurat și în fostul sediu al "Monitorului Oficial"²⁸ de pe bulevardul Elisabeta, devenit sediul oficial după demolarea complexului de la Mihai Vodă din 1986. Astăzi aici se află Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Dărâmarea aripii construite de arh. Cerchez, vedere din interiorul curții complexului
(Sursa: ANIC, *Fototeca*, F III 1049)

Projects of Architecture and Town Planning from the State Archives at Mihai Vodă Monastery (abstract)

The article is based on research of the architectural development of the National Archives of Romania. Although many design plans were proposed by various architects such as Vladimir Blaremburg (1811-1846), Xavier Villacrose (?-1855) and Carl Benesch/Carol Beniș (1822-1896), the archives were moved to Mihai Vodă Monastery. The precincts were restored and enlarged on numerous occasions and a new contest was

²⁷ Institutul Național al Patrimoniului, fondul *Direcția Monumentelor Istorice*, ds. 2276: *Mănăstirea Mihai Vodă și Arhivele Statului. corespondență 1982-1986*.

²⁸ Realizată de inginerul Nicolae P. Cerkez, clădirea este modificată în 1931 după planurile arh. Stăte Ciortan, de către antreprenorii ing. Ioanovici și ing. Pedratsolli.

organized in 1885-1886 for a new complex building. Due to financial and urban planning limitations the project of Italian architect Giulio Magni was left aside and at the beginning of the 20th century new reparations and building extensions were carried out by various Romanian architects: Constantin Băicoianu (1859–1929), Nicolae Gabrielescu (1854-1926), Cristofi Cerchez (1872-1955), and Petre Antonescu (1873-1965). These phases are brought to light on the occasion of the research of the documents thus discovering again the contribution of important architects and recovering important moments of a monument that would be destroyed by Ceaușescu in 1985 (only the church and its belltower were moved).